

การวิเคราะห์กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนา
ของพระพุทธเจ้าในพระไตรปิฎก
**An Analysis of Buddha's Strategy for Propagation
of Buddhism in Tipitaka**

¹พรพิมล จอโกชาอุดม

Pornpimol Jorphochaudom

²พระเมธีวราญญ, ผศ.ดร.

Phra Methivorayan, Asst. Prof. Dr.

³พระมหาอดิเดช สติวโร, ผศ.ดร.

Phramaha Adidej Sativaro, Asst. Prof. Dr.

⁴รศ.ดร.สุเทพ พรหมเลิศ

Assoc. Prof. Dr. Suthep Phromlert

คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

⁵พระเมธาวิเชียร, รศ.ดร.

Phrasedhavinaiyaros, Assoc. Prof Dr.

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Graduate School Mahamakut Buddhist University

¹Corresponding author E-mail: jpornpimol708@gmail.com

Received: December 13, 2022; **Revised:** December 15, 2022; **Accepted:** December 31, 2022

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อ 1) ศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าในพระไตรปิฎก 2) ศึกษากลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าในพระไตรปิฎก 3) วิเคราะห์ กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าในพระไตรปิฎก การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัย เชิงคุณภาพ ด้วยการวิจัยทางด้านเอกสาร ผลการวิจัยพบว่า

1) ในช่วงที่พระพุทธเจ้าดำเนินการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นชมพูทวีปมีศาสนาพราหมณ์ และลัทธิต่าง ๆ ซึ่งมีความเชื่อหรือทฤษฎีที่แตกต่างกันถึง 62 ทฤษฎี ในสมัยนั้นชมพูทวีปแบ่งออกเป็น 16 แคว้น ด้านสังคมมีการแบ่งชนชั้นวรรณะ

2) รูปแบบแผนกลยุทธ์สำหรับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาประกอบด้วย วิสัยทัศน์ภารกิจ ปรัชญา ปณิธาน และกลยุทธ์ที่พระพุทธเจ้าทรงใช้

3) จากการวิเคราะห์กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบปัจจัยที่เกื้อหนุนให้ประสบความสำเร็จ คือ การดำเนินการเป็นระบบและมีขั้นตอน การวางแผนงานที่มีความเป็นไปได้ การวางแผนงานที่เปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วม มีการบริหารจัดการที่ดี มีผู้ให้การสนับสนุนและปัจจัยสนับสนุน โดยมีจุดเด่นของกลยุทธ์ 3 ด้าน ได้แก่ 1) จุดเด่นกลยุทธ์ด้านพุธานุภาพ 2) จุดเด่นของกลยุทธ์ด้านธรรมานุภาพ 3) จุดเด่นของกลยุทธ์ด้านสังฆานุภาพ

คำสำคัญ: กลยุทธ์, กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า, พระไตรปิฎก

Abstract

This Article aimed to study (1) to study the Buddha's method for propagation of Buddhism in Tipitaka, 2) to study the Buddha's strategy of propagating Buddhism in Tipitaka, and 3) to analyze the Buddha's strategy of propagating Buddhism in Tipitaka. This is qualitative research based on documentary research. The research results were found as follows;

1) The result of the research found that Brahmanism was already in India before Buddha's period of propagating Buddhism. In addition to Brahmanism, there were various doctrines that have different beliefs in 62 views. In the past time, India was divided into 16 kingdoms. The discrimination of the caste system in society happened through the influence of religion. The study of propagating Buddhism found that Buddha's strategy was used for propagating Buddhism.

The result of the study of the Buddha's strategy of propagating Buddhism found the model of the strategic plan for propagating Buddhism, that was the vision, mission, philosophy, determination, and the Buddha's strategy.

The analysis of the strategy for propagating Buddhism found that the factors contributing to the success are the system and the process of operation, the possible planning, the participation in planning, the good governance, the contributor and supporter. The strengths of the three strategies are 1) the strategy of the Buddha's capability. 2) the strategy of the power of all the Dhammas. And 3) the strategy of the power of Sangha.

Key words: Strategy, Buddha's Strategy for Propagation of Buddhism, Tipitaka

บทนำ

แนวคิดการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเริ่มครั้งแรกหลังจากที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้ว เสดยวิมุตติสุข ขณะเมื่อทรงหลีกเร้นอยู่ในที่สงัด ทรงดำริขึ้นในพระทัยว่า ธรรมที่เราได้บรรลุแล้วนี้ ลึกซึ้ง เห็นได้ยาก รู้ตามได้ยาก สงบ ประณีต ไม่เป็นวิสัยแห่งตรรก ละเอียด บัณฑิตจึงจะรู้ได้ สำหรับหมู่ประชาชนผู้ร้นรมย์ด้วยอาลัย ยินดีในอาลัย เพลิดเพลินในอาลัย ฐานะอันนี้ ย่อมเป็นสิ่งที่เห็นได้ยากคือ หลักอทิปปัจจยตา หลักปฏิจจสมุปบาท ถึงแม้ฐานะอันนี้ ก็เป็นสิ่งที่เห็นได้ยาก กล่าวคือความสงบแห่งสังขารทั้งปวง ความสลัดอุปธิทั้งปวง ความสิ้นตัณหา วิราคะ นิโรธ นิพพาน ถ้าจะแสดงธรรม และผู้อื่นไม่เข้าใจซึ่ง ข้อนั้นก็จะพึงเป็นความเหน็ดเหนื่อยเปล่า (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย เล่มที่ 4 ข้อที่ 7 หน้าที่ 11, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

อย่างไรก็ตามท้าวสหัมบดีพรหมได้กราบอาราธนาพระพุทธเจ้าได้โปรดทรงแสดงธรรม แก่สัตว์ทั้งหลายผู้มีธุลีในตาน้อย ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงรับอาราธนา ทรงพิจารณาว่า ควรทรงแสดงธรรมแก่ผู้ใด แล้วทรงจาริกไปป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เขตกรุงพาราณสี แสดงธัมมจักกัปปวัตตนสูตร อันเป็นการแสดงธรรมครั้งแรกแก่พระปัญจวัคคีย์ จนบรรลุธรรมมีดวงตาเห็นธรรมตามลำดับ และเมื่อทั้งเหตุและปัจจัยพร้อม พระปัญจวัคคีย์ได้ดวงตาเห็นธรรมแล้ว พระพุทธเจ้าตรัสเพิ่มเติมด้วยอนัตตลักขณสูตรแก่พระปัญจวัคคีย์ เมื่อพระพุทธเจ้าได้ตรัสอนัตตลักขณสูตรนี้แล้ว จิตของพระปัญจวัคคีย์ก็หลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลายเพราะไม่ยึดมั่นถือมั่นบรรลุเป็นพระอรหันต์ (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย เล่มที่ 4 ข้อที่ 8-24 หน้าที่ 12-31, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

หลังจากพระปัญจวัคคีย์ได้บรรลุเป็นพระอรหันต์แล้ว พระพุทธองค์ทรงโปรดยสกุลบุตรและสหายจนสำเร็จเป็นพระอรหันต์ทุกท่านรวมเป็นพระอรหันต์เพิ่มอีก 55 รูป รวมเป็นพระอรหันต์สาวก 60 รูปจากนั้นพระพุทธองค์ทรงส่งพระอรหันต์ทั้ง 60 รูปออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย เล่มที่ 4 ข้อที่ 25-32 หน้าที่ 31-40, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ในการประกาศและเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงต้องฟันฝ่าอุปสรรคในหลายด้านทั้งด้านศาสนาพราหมณ์และลัทธิต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลอยู่ในขณะนั้น ทั้งด้านสังคมที่มีการแบ่งชนชั้นวรรณะ และทั้งอิทธิพลทางการเมืองการปกครอง พระพุทธองค์ทรงทำการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างไร ทรงใช้กลยุทธ์ใดในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นเรื่องที่สมควรทำการวิจัยด้วยการศึกษาแนว

ทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า ศึกษากลยุทธ์ที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ และทำการวิเคราะห์กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า

เมื่อประมาณกว่า 2,600 ปี เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้และทรงใช้เวลาถึง 7 สัปดาห์ หรือ 49 วันเพื่อประมวลความรู้และวางแผนในการประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนา (พระกวีวรรณ (จำนงค์ ทองประเสริฐ), 2546) ทรงมีพระพุทธานุญาตที่จะประกาศและเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เป็นศาสนาของโลกเพื่อช่วยสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์ ดังจะเห็นได้จากพระพุทธานุญาตที่ชัดเจนว่า จะยังไม่ทรงปรินิพพานตรากลับที่บริษัท 4 (ภิกษุ, ภิกษุณี, อุบาสก, อุบาสิกา) ยังไม่เสียบแหลม ไม่ได้รับการแนะนำ ไม่แก่แล้วแล้ว ไม่เป็นพหูสูต ไม่ทรงธรรม ไม่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ไม่ปฏิบัติชอบ ไม่ปฏิบัติตามธรรม เรียนกับอาจารย์ของตนแล้ว แต่ก็ยังไม่บอก แสดง บัญญัติ กำหนด เปิดเผย จำแนก ทำให้ง่ายไม่ได้ ยังแสดงธรรม มีปาฏิหาริย์ปราบปรามปรีชาที่เกิขึ้นให้เรียบร้อยโดยชอบธรรมไม่ได้ และจะยังไม่ทรงปรินิพพานตรากลับที่คำสอนของพระพุทธองค์ยังไม่บริบูรณ์ กว้างขวาง แพร่หลาย รู้จักกันโดยมาก มั่นคงดี กระทั่งเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายประกาศได้ดีแล้ว (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย เล่มที่ 10 ข้อที่ 168 หน้าที่ 113-114, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) การที่พระพุทธองค์ทรงต้องเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสภาพแวดล้อมที่มีศาสนาพราหมณ์และลัทธิต่าง ๆ ยึดครองจิตใจของชนทั้งหลายอยู่แล้วนั้น พระพุทธองค์ทรงใช้กลยุทธ์ที่ได้ทรงวางแผนไว้อย่างดีแล้ว ทรงดำเนินการอย่างไรบ้าง ทรงมีพุทธวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร ด้วยกุศโลบายใด กลยุทธ์ใดที่พระพุทธองค์ทรงใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา อะไรเป็นจุดเด่นของกลยุทธ์ที่พระพุทธองค์ทรงใช้จนทำให้พระพุทธศาสนาแผ่ขยายออกไปทั่วโลก และเจริญอย่างยั่งยืนมาจนถึงปัจจุบันนี้ เป็นคำถามที่สมควรแก่การวิเคราะห์ อันเป็นประเด็นหลักของงานวิจัยชิ้นนี้

จากการศึกษางานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องพบว่า งานวิจัยด้านกลยุทธ์ต่าง ๆ ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ได้เคยมีการศึกษานั้น เป็นการบริหารจัดการขององค์กรสงฆ์ด้านต่าง ๆ หรือตามหลักธรรมหมวดนั้น ๆ และงานวิจัยที่เกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ยกมาทบทวนส่วนใหญ่เป็นวิธีการเผยแผ่ในบริบทเหตุการณ์ สถานที่และสภาพแวดล้อมในสังคมปัจจุบัน เป็นการศึกษาเฉพาะกรณีเสียมากกว่า ยังไม่มีงานวิจัยเรื่องใดกล่าวถึงหรือเจาะลึกลงในกลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในพระไตรปิฎกโดยตรง ยกเว้นงานวิจัยของทรงวิทย์ แก้วศรีซึ่งได้ทำการวิเคราะห์ในลักษณะกลยุทธ์เชิงรุก กลยุทธ์เชิงรับ และกลยุทธ์เชิงมั่นคงและยั่งยืน ตามแผนระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว ตามแนวทางพระไตรปิฎก เป็นการศึกษาเปรียบเทียบโดยยึดหลักการต้นแบบกลยุทธ์ตามแนวคิดตะวันตกมาเป็นตัวตั้ง (ทรงวิทย์ แก้วศรี, 2550) อย่างไรก็ตาม งานวิจัยชิ้นนี้มี

วัตถุประสงค์ที่จะทำการวิเคราะห์กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าในพระไตรปิฎก ซึ่งมีความแตกต่างจากงานวิจัยอื่น ๆ ที่ได้นำมาทบทวนโดยจะเน้นที่การวิเคราะห์ถึงจุดเด่นในกลยุทธ์ของพระพุทธเจ้า

บทความวิจัยนี้นำเสนอข้อมูลและผลการวิเคราะห์เกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าในพระไตรปิฎก กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าในพระไตรปิฎก และผลการวิเคราะห์กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าในพระไตรปิฎก การวิจัยครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ทางวิชาการในด้านทำให้ทราบข้อมูลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าในพระไตรปิฎก ได้ทราบถึงกลยุทธ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าในพระไตรปิฎก และได้ค้นพบจุดเด่นในกลยุทธ์ของพระพุทธเจ้า

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า
2. เพื่อศึกษากลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า
3. เพื่อวิเคราะห์กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์แต่ละข้อดังต่อไปนี้

1) ศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าในพระไตรปิฎก ตามวัตถุประสงค์ ข้อที่ 1 จากคัมภีร์พระไตรปิฎก ด้วยการศึกษาจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) คัมภีร์พระไตรปิฎก และเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) อันได้แก่ อรรถกถา และเอกสารทางวิชาการของผู้ทรงคุณวุฒิ ดุษฎีนิพนธ์ งานวิจัย และบทความต่าง ๆ โดยมีขั้นตอนดังนี้

1.1) ศึกษาภูมิหลังของชมพูทวีปในสมัยพุทธกาล

- ด้านการเมืองการปกครอง
- ด้านสังคม
- ด้านศาสนา

1.2) ศึกษาค้นคว้าวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าในสมัย

พุทธกาล

- ยึดตัวบุคคลเป็นตัวตั้ง
- ยึดหลักธรรมเป็นตัวตั้ง
- พุทธวิธีในการสอน

2) ศึกษากลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าในพระไตรปิฎกตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 จากคัมภีร์พระไตรปิฎก โดยศึกษาจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) คัมภีร์พระไตรปิฎก และเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) อันได้แก่ อรรถกถา ฎีกา ปกรณ์วิเสส และเอกสารทางวิชาการของผู้ทรงคุณวุฒิ วิทยานิพนธ์ งานวิจัย และบทความต่าง ๆ เพื่อตอบโจทย์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า โดยทำการศึกษาในประเด็นดังนี้

2.1) กลยุทธ์ตามทฤษฎีตะวันตก

- ประวัติและความเป็นมา
- แนวคิดว่าด้วยการจัดการเชิงกลยุทธ์

2.2) กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนา

- การกำหนดทิศทาง (Direction Setting)
- การประเมินองค์กรและสภาพแวดล้อม (Environment Scanning)
- การกำหนดกลยุทธ์ (Strategy Formulation)
- การดำเนินกลยุทธ์ (Strategy Implementation)
- การประเมินผลและการควบคุม (Evaluation and Control)

ในการศึกษาดังกล่าวเพื่อตอบโจทย์เกี่ยวกับการศึกษากลยุทธ์ในด้านการกำหนดทิศทาง การประเมินตนเองและสภาพแวดล้อม การกำหนดกลยุทธ์ การดำเนินกลยุทธ์ การประเมินผลและการควบคุม เพื่อให้ได้มาซึ่งวิสัยทัศน์ พันธกิจ ปรัชญาและปณิธาน รวมทั้งกลยุทธ์ที่พระพุทธเจ้าทรงใช้

3) วิเคราะห์กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 โดยนำผลที่ได้จากการศึกษาในข้อ 1) และข้อ 2) มาประกอบการวิเคราะห์กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าในพระไตรปิฎก

4) สรุปผลและเสนอแนะ

ผลการการศึกษา

วัตถุประสงค์ที่ 1. ผลการวิจัยพบว่า ทางด้านการเมืองของชมพูทวีปในสมัยพุทธกาลนั้น อินเดียได้รับอิทธิพลทางอารยธรรมจากอารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุ โดยชนเผ่าอารยันเคลื่อนตัวจากทะเลสาบแคสเปียนมายังดินแดนชมพูทวีป เข้ามารุกรานและครอบครองชมพู

ทวีปพร้อมนำศาสนาพราหมณ์เข้ามาด้วย (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2553) ดังนั้นในช่วงที่พระพุทธเจ้าเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น ในอินเดียมีศาสนาพราหมณ์อยู่แล้ว ในสมัยนั้นอินเดียแบ่งออกเป็น 16 แคว้น แคว้นที่ยิ่งใหญ่มีอำนาจมากมี 5 แคว้น คือ มคธ โกศล วัชชี วังสะ อวันตี ด้านการปกครองมี 2 แบบ คือ แบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ พระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชอำนาจสิทธิขาดในการปกครอง และแบบประชาธิปไตยหรือสหพันธรัฐ ได้แก่ แคว้นที่อำนาจสิทธิขาดในการปกครองได้ขึ้นอยู่กับบุคคลเพียงคนเดียว แต่จะมีกลุ่มบุคคลเป็นผู้กำหนดนโยบายและมีอำนาจตัดสินใจเกี่ยวกับกิจการบ้านเมือง เช่น แคว้นวัชชี

ส่วนทางด้านสังคมของชมพูทวีปในสมัยพุทธกาลนั้น สถาบันศาสนาเป็นที่มาของความเชื่อ ความศรัทธา พฤติกรรมของมนุษย์ในสังคม เป็นสถาบันสำคัญที่ก่อให้เกิดขนบธรรมเนียมประเพณีและแนวทางดำเนินชีวิตของสังคม และด้วยอิทธิพลของศาสนาทำให้มีการแบ่งชนชั้นขึ้นในสังคม มีการแบ่งออกเป็น 4 วรรณะ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร วรรณะสูงและวรรณะต่ำจะคบหาสมาคมกันไม่ได้เลย หากทำการคบหาสมาคมกันแล้วแต่งงานบุตรที่เกิดมาจะถูกเรียกเป็น “จัณฑาล” เป็นกลุ่มคนที่ถือว่าไม่มีวรรณะ เป็นกลุ่มคนที่มีสถานะทางสังคมต่ำกว่าวรรณะทั้งปวง

ทางด้านศาสนาของชมพูทวีปในสมัยพุทธกาลนั้น มีศาสนาพราหมณ์หรือศาสนาฮินดู ซึ่งชาวอารยันที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในอินเดียบริเวณลุ่มแม่น้ำสินธุเป็นผู้นำเข้ามาเมื่อราว 3,500 กว่าปีมาแล้ว (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2553) นอกจากศาสนาพราหมณ์ยังมีลัทธิต่าง ๆ ซึ่งมีความเชื่อหรือทฤษฎีที่แตกต่างกันถึง 62 ทฤษฎี (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย เล่มที่ 9 ข้อที่ 28-104 หน้าที่ 11-39, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) โดยลัทธิที่สำคัญมี 6 ลัทธิ ได้แก่ 1) ลัทธิของครุปุณะ กัสสปะ จัดอยู่ในประเภทอกิริยวาทะ เห็นว่าทำไม่เป็นอันทำ กล่าวคือการกระทำทุกอย่างไม่มีผล 2) ลัทธิของครุหมักขลิ โคศล จัดอยู่ในประเภทนัตถิกวาทะ เห็นว่าไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย กล่าวคือ ไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย ที่ทำให้สัตว์บริสุทธิ์หรือเศร้าหมอง สัตว์จะบริสุทธิ์เองหลังจากเวียนว่ายตายเกิดจนถึงที่สุดแล้ว 3) ลัทธิของครุอชิตะ เกส กัมพล จัดอยู่ในประเภทอุจเฉทวาทะ เห็นว่าหลังจากตายแล้วอัตตาขาดสูญ กล่าวคือ ทานที่ให้แล้วไม่มีผล ยัญที่บูชาแล้วไม่มีผล ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำความชั่วก็ไม่มี 4) ลัทธิของครุปุณะ กัจจายนะ จัดอยู่ในประเภทนัตถิกวาทะ เห็นว่าไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย กล่าวคือ ทุกสิ่งไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย เป็นเพียงสภาวะ 7 กอง ซึ่งไม่มีผู้สร้าง ไม่มีผู้บันดาล ไม่มีผู้เนรมิต ไม่หวั่นไหว ไม่ผันแปร ไม่กระทบกระทั่งกัน ไม่ก่อให้เกิดสุขหรือทุกข์ 5) ลัทธิของครุนิครนถ์ นาฏบุตร จัดอยู่ในประเภทอัตถกิลมณานิยค ถือว่าการทรมานตนเป็นการเผากิเลส และอยู่ในประเภท สัสสวาทะ เห็นว่าชิวะเที่ยง ผู้ถึงที่สุดแล้ว สำรวมด้วยการสังวร ย่อมตั้งมั่น 6) ลัทธิของครุสณชัย เวลัญฐ

บุตร จัดอยู่ในประเภทอมราวีกเขปวาทะ มีวาทะหลบเลี่ยงไม่ตายตัว ไม่แน่นอน (พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย เล่มที่ 9 ข้อที่ 165-181 หน้าที่ 53-60, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

ในการศึกษาด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ผู้วิจัยได้ทำการศึกษากการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเด็นการยึดตัวบุคคลเป็นตัวตั้ง ยึดหลักธรรมเป็นตัวตั้ง และพุทธวิธีในการสอน ผลจากการศึกษาทราบว่า

1. การยึดตัวบุคคลเป็นเป้าหมาย ได้ทำการศึกษากการเผยแผ่ต่อบุคคลใกล้ชิด พระราชาและผู้ครองเมือง บุคคลที่อยู่ในข่ายพระญาณ โดยในการศึกษากการเผยแผ่ต่อบุคคลใกล้ชิดนั้น ทำการศึกษากการณิของพระปัญจวัคคีย์ และศากยวงศ์ พบว่าทรงแสดงปฐมเทศนาโปรดปัญจวัคคีย์ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ด้วยพระธรรมเทศนาถกข์แรกชื่อว่า อัมมจักกัปวัตตนสูตร นับเป็นจุดเริ่มต้นของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เมื่อทรงแสดงธรรมจบ โภณทัณฺเฑผู้เป็นหัวหน้า ได้ดวงตาเห็นธรรมบรรลุเป็นพระโสดาบัน จึงทูลขอบวชเป็นพระภิกษุ พระพุทธเจ้าทรงบวชให้ด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา ต่อจากนั้นทรงแสดงธรรมแก่นักบวชที่เหลือ คือ วัปปะ ภัททิยะ มหานามะ และอัสสชิ จนท่านเหล่านั้นได้ดวงตาเห็นธรรม ขอบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงบวชให้ด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทาเช่นกัน (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย เล่มที่ 4 ข้อที่ 13-19 หน้าที่ 20-27, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) จากนั้นทรงเทศนาอนัตตลักขณสูตรเป็นพระสูตรที่ 2 ตรัสเรื่องอนัตตา อนิจจัง ทุกขัง (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย เล่มที่ 4 ข้อที่ 20-24 หน้าที่ 27-31, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) นับว่าทั้ง 2 พระสูตรนี้เป็นพระสูตรที่สำคัญยิ่ง แสดงให้ทราบถึงหลักการของพระพุทธศาสนาที่แตกต่างไปจากศาสนาที่มีอยู่แล้วในขณะนั้น ที่เป็นศาสนาเทวนิยม ศาสนาที่ยึดอัตตา ยึดถือพระเจ้า ยึดถือพระพรหมเป็นเป้าหมายสูงสุด พระสูตรทั้งสองนี้แสดงถึงจุดยืนของพระพุทธศาสนาว่า เป็นศาสนาอเทวนิยม เป็นศาสนาแห่งอนัตตา แตกต่างจากศาสนาเดิมที่มีอยู่อย่างชัดเจน อาจนับได้ว่าเป็นนวัตกรรมใหม่

สำหรับศากยวงศ์ซึ่งเป็นตระกูลของพระพุทธเจ้านั้น พระพุทธองค์ทรงโปรดพระพุทฺธบิดา พระนางพิมพาพระราชมารดาของพระราหุล ทรงโปรดเจ้าศากยยะ 6 องค์ คือ เจ้าภัททิยะ เจ้าอนุรุธะ เจ้าอาณนฺท์ เจ้าภคฺ เจ้ากิมพิละ และเจ้าเทวทัต ซึ่งเมื่อรวมกับอุบาลีซึ่งเป็นช่างกลบกดด้วยจะเป็น 7 คน ทรงโปรดพระนันทราชกุมาร ทรงโปรดพระราหุล ทรงโปรดพระนางรูปนันทา และทรงห้ามพระญาติที่วิวาทกันที่แม่น้ำโรหิณี นอกจากนี้ยังมีเจ้าศากยยะอีกหลายร้อยองค์บวชเป็นภิกษุด้วย

ในด้านการโปรดพระราชาและผู้ปกครองเมืองนั้น ทำการศึกษากการเจ้าพิมพิสาร เจ้าผู้ครองแคว้นมคธ และพราหมณ์โปกขรสาตี ผู้ปกครองเมืองอุกกุฏฐะ ส่วนในด้านทรงโปรด

บุคคลที่อยู่ในข่ายพระญาณนั้น ทำการศึกษารณของ ธิดาช่างหูก มัฏฐกุนทลี พระมหากัสสป พระองคฺลิมาล

2. การยึดหลักธรรมเป็นหลัก ได้ทำการพิจารณาประเด็นการยึดหลักธรรมเป็นหลัก สำหรับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยทำการศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยปฏิจสมุปบาท อริยสัจ 4 อนุปพุททิกถา และหลักธรรมตามอัยยาศัยของบุคคล โดยสำหรับหลักธรรมปฏิจสมุปบาท ใช้กรณีศึกษามหาตมาหังขยสูตร และกรณีศึกษาอเจลกัสสปะ หลักธรรมฉัมมจักกัปปวัตตนสูตร และหลักธรรมอนัตตลักขณสูตร เป็นพระธรรมเทศนาที่พระพุทธองค์ทรงแสดงแก่พระปัญจวัคคีย์ ส่วนอนุปพุททิกถาและอริยสัจ 4 ได้ทำการศึกษาในกรณีของพระยสะและอนาถบิณฑิกเศรษฐี ส่วนอาทิตตปริยายสูตรเป็นกรณีศึกษาของชฎิล 3 พี่น้อง และสุดท้ายพระปัญจวัคคีย์และชฎิล 3 พี่น้อง ก็ได้นำมาเป็นกรณีศึกษาของการที่พระพุทธองค์ทรงโปรดหลักธรรมตามอัยยาศัยของบุคคลด้วย

3. พุทธวิธีในการสอน ได้ทำการศึกษาถึงพุทธวิธีในการสอน โดยยึดหลัก 4 ส (เทศนาวิธี 4) และโดยยึดหลักพยากรณ์ (การตอบปัญหา) โดยพุทธวิธีในการสอน โดยยึดหลัก 4 ส นั้นเป็นพุทธวิธีการสอนที่มีองค์ประกอบ 4 ประการอันได้แก่ ชี้แจงให้เห็นชัด ชวนให้อยากรับไปปฏิบัติ ระวังใจให้อาจหาญแก่วัฏฐา ปล่อยขโลมใจให้สดชื่นร่าเริง เป็นกลยุทธ์อันจะทำให้ผู้ที่ได้รับการสอนเกิดความรู้ความเข้าใจในพระธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสอน ทำให้เกิดปัญญาจัดอิริยาออกไปได้ แล้วเห็นจริงคล้อยตามคำสอน เกิดความไม่ประมาท เร่งหรือระวังใจให้เกิดความกล้าหาญ เกิดความเพียรตั้งใจบำเพ็ญเพียรปฏิบัติเพื่อความเป็นอิสระ เพื่อการหลุดพ้น ออกจากทุกข์ ออกจากสังสารวัฏ ด้วยความเข้มแข็ง ร่าเริง เบิกบาน แจ่มใส

ส่วนพุทธวิธีในการสอนแบบยึดหลักพยากรณ์ หรือแบบตอบปัญหานี้ พระพุทธเจ้าทรงใช้ในการตอบปัญหาต่าง ๆ ซึ่งมี 4 แบบ คือ เอียงสพยากรณ์ปัญหา (ปัญหาที่ควรตอบโดยนัยเดียว) ปฏิปุจฉาพยากรณ์ปัญหา (ปัญหาที่ควรตอบโดยย้อนถาม) วิทักขพยากรณ์ปัญหา (ปัญหาที่ควรแยกแยะตอบ) และรูปนัยปัญหา (ปัญหาที่ควรงดตอบ)

ผลจากการศึกษาเรื่องการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจะเห็นแนวทางของกลยุทธ์ที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งจะได้นำไปใช้เป็นข้อมูลในการศึกษากลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า แล้วนำไปทำการวิเคราะห์กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าต่อไป

วัตถุประสงค์ที่ 2. ผลการวิจัยพบว่า กลยุทธ์ตามทฤษฎีตะวันตก มีองค์ประกอบของการจัดการเชิงกลยุทธ์พื้นฐาน 5 ประการ คือ 1) การกำหนดทิศทาง (Direction Setting) 2) การประเมินองค์การและสภาพแวดล้อม (Environment Scanning) 3) การกำหนดกลยุทธ์ (Strategy Formulation) 4) การดำเนินกลยุทธ์ (Strategy Implementation) 5) การ

ประเมินผลและการควบคุม (Evaluation and Control) (ศิริวรรณ แก้วจันทา, 2565) เมื่อนำมาเป็นกรอบในการศึกษากลยุทธ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแล้วพบว่า ทิศทางในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าทรงมีวิสัยทัศน์ คือ “เป็นพระพุทธศาสนาของโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและอนุเคราะห์ชาวโลก ด้วยการพัฒนาพุทธบริษัท 4 ให้เป็นพหุสูตร รู้ธรรม ปฏิบัติธรรม เผยแผ่ธรรม และปกป้องพระพุทธศาสนา” ทรงกำหนดภารกิจ คือ “การเผยแผ่พระพุทธศาสนา นำคนให้พ้นทุกข์ เข้าสู่พระนิพพาน ด้วยหลักการ 3 อุดมการณ์ 4 และวิธีการ 6” (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย เล่มที่ 4 ข้อที่ 32 หน้าที่ 40 และเล่มที่ 10 ข้อที่ 90 หน้าที่ 50-51, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) สรุปเป็นปรัชญาจากพันธกิจ คือ “การชี้ทางบรรเทาทุกข์ ชี้สุขเกษมศานต์ ชี้ทางพระนิพพาน อันพ้นโศก วิโยคภัย” สรุปเป็นปณิธานสำหรับบริษัท 4 จากพระวิสัยทัศน์ของพระพุทธเจ้า คือ (1) เยียบแหลม แก่ลวกกล้า เป็นพหุสูตร รู้ธรรม (2) ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ (3) เผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างขวางแพร่หลาย รู้จักกันทั่ว ด้วยการแสดงธรรมให้ผู้อื่นเข้าใจได้ง่าย (4) ปกป้องพระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคง สามารถกล่าวแก้ ตอบโต้การกล่าววิจารณ์จากจ้วงพระพุทธศาสนาได้

ในการประเมินองค์กรและสภาพแวดล้อมพบว่า ด้านภัยคุกคามมาจากพระเจ้าปเสนทิโกศลแห่งแคว้นโกศล และภัยคุกคามจากศาสนาพราหมณ์และลัทธิต่าง ๆ ส่วนด้านโอกาสจะมีทางด้าน พระเจ้าพิมพิสาร และสังคมที่มีการแบ่งชนชั้นวรรณะ ความเชื่อเรื่องการบูชาัญญ ความเชื่อเรื่องอัตตา ความเชื่อเรื่องพระพรหม ความเชื่อเรื่องอัตตกิลมณัญญและกามสุขขัลลิกานุโยค โดยจุดแข็งของพระพุทธศาสนา คือ พระพุทธ พระธรรม และพุทธบริษัท 4 ที่ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ส่วนจุดอ่อน คือ พุทธบริษัท 4 ที่ปฏิบัติไม่ดี ปฏิบัติไม่ชอบ

ด้านการกำหนดกลยุทธ์ มีการกำหนดวิสัยทัศน์ ภารกิจ ปรัชญา และปณิธาน แผนระยะสั้น (พรรษาที่ 1-4) แผนระยะกลาง (พรรษาที่ 5-20) แผนระยะยาว (พรรษาที่ 21-45) และแผนระยะไกล (หลังจากพระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพานแล้ว)

ด้านการดำเนินกลยุทธ์ ทรงดำเนินกลยุทธ์เป็นไปตามที่พระพุทธองค์ทรงพุทธกิจประจำวัน 5 และพุทธกิจ 45 พรรษา ซึ่งเป็นไปตามกลยุทธ์ที่ได้กำหนดไว้

ด้านการประเมินผลและการควบคุม ทรงให้หลักการในการควบคุม คือ ไตรสิกขา และพระวินัย สำหรับการประเมินผลนั้น พระพุทธเจ้าทรงประเมินจากความสำเร็จในการพ้นทุกข์ของ แต่ละบุคคล ซึ่งมีเป็นลำดับขั้นจากขั้นต่ำไปหาขั้นสูงดังนี้ (1) เกิดความเลื่อมใส ซึ่งจะส่งผลให้ก้าวหน้าขึ้นไปในระดับที่สูงขึ้น (2) ประกาศตนเป็นอุบาสกอุบาสิกา (3) บรรลุผลขั้นที่ 1 ขึ้นโสดาปัตติผล (4) บรรลุผลขั้นที่ 2 ขึ้นสกทาคามีผล (5) บรรลุผลขั้นที่ 3 ขึ้นอนาคามีผล (6) บรรลุผลขั้นที่ 4 ขึ้นอรหัตตผล

วัตถุประสงค์ที่ 3 ผลการวิจัยพบว่าปัจจัยแห่งความสำเร็จนั้น มีปัจจัยที่เกื้อหนุนให้ประสบความสำเร็จ คือ การดำเนินการเป็นระบบและมีขั้นตอน การวางแผนงานที่มีความเป็นไปได้ การวางแผนงานที่เปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วม มีการบริหารจัดการที่ดี มีผู้ให้การสนับสนุนและปัจจัยสนับสนุน (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย เล่มที่ 4 ข้อที่ 55-59 หน้าที่ 65-72, เล่มที่ 15 ข้อที่ 112 หน้าที่ 127-129, เล่มที่ 20 ข้อที่ 40 หน้าที่ 201, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539; ปัญญา ใช้บางยาง และคณะ, 2557; Terry Dean Schmidt, 2021.)

ผลการวิเคราะห์จุดเด่นของกลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าพบว่า

กลยุทธ์ด้านพุทธานุภาพ (พระศาสดา) ประกอบด้วย จุดเด่นกลยุทธ์ด้านบุคลิกภาพของพระพุทธเจ้า จุดเด่นกลยุทธ์ด้านพุทธวิธีในการสอน จุดเด่นกลยุทธ์ช่วงเริ่มประกาศศาสนา จุดเด่น กลยุทธ์ด้านการใช้ปาฏิหาริย์ จุดเด่นกลยุทธ์ด้านการเผยแผ่แก่ผู้นำก่อน จุดเด่นกลยุทธ์ด้านการสร้างศรัทธาและกลยุทธ์เชิงรุก จุดเด่นของกลยุทธ์ด้านการแผ่พระญาณ และจุดเด่นของกลยุทธ์เชิงรับ

กลยุทธ์ด้านธรรมานุภาพ (หลักธรรม) ประกอบด้วย จุดเด่นด้านการปฏิบัติคำสอน และด้านการปฏิรูปคำสอน

กลยุทธ์ด้านสังฆานุภาพ (สาวก) เป็นกลยุทธ์เพื่อความมั่นคงและยั่งยืนของพระพุทธศาสนา ทั้งนี้พระพุทธองค์ทรงมีพระประสงค์เผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กระจายกว้างไกลออกไป โดยคำนึงถึงการพัฒนามนุษย์และให้ความสำคัญกับเรื่องสิ่งแวดล้อมพร้อมกันไปด้วยจุดเด่นของกลยุทธ์ด้านสังฆานุภาพ (พุทธบริษัท 4) นี้ประกอบด้วย การบัญญัติสิกขาบทและมหาปเทศ 4 ระบบการให้บรรพชาอุปสมบท ธรรมเทศกธรรม 5 อนุปพพิกขา 5 และแนวทาง ที่พระภิกษุจะช่วยรักษาพระพุทธศาสนาให้ตั้งอยู่ได้เป็นระยะเวลายาวนาน (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539; อรรถกถาฉบับภาษาไทย, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560; พระพรหม คุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2556, 2558; พระกวีวรรณ (ศาสตราจารย์พิเศษจ้านงค์ ทองประเสริฐ) ราชบัณฑิต, 2546; ประพันธ์ ศุภษร, 2565; Bob De Wit, 2020; Gomatesh M. Ravanavar and Poornimar M. Charantimath, 2012; Peter McAteer, 2019; Melanie Franklin, 2021.)

อภิปรายผลการวิจัย

งานวิจัยด้านกลยุทธ์ส่วนใหญ่เป็นการบริหารจัดการขององค์กรสงฆ์ด้านต่าง ๆ หรือตามหลักธรรมหมวดนั้น ๆ ส่วนงานวิจัยที่เกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาก็เช่นเดียวกัน ส่วนใหญ่เป็นวิธีการเผยแผ่ในบริบทเหตุการณ์ สถานที่และสภาพแวดล้อมในสังคมปัจจุบัน เป็น

การศึกษาเฉพาะกรณีเสียมากกว่า ยังไม่มีงานวิจัยเรื่องใดกล่าวถึงหรือเจาะลึกลงในกลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในพระไตรปิฎกโดยตรง ยกเว้นงานวิจัยของทรงวิทย์ แก้วศรีซึ่งได้ทำการวิเคราะห์ในลักษณะกลยุทธ์เชิงรุก กลยุทธ์เชิงรับ และกลยุทธ์เชิงมั่นคงและยั่งยืน ตามแผนระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว ตามแนวทางพระไตรปิฎก เป็นการศึกษาเปรียบเทียบโดยยึดหลักการต้นแบบกลยุทธ์ตามแนวคิดตะวันตกมาเป็นแนวทางในการวิจัย ดังนั้นในการอภิปรายผลการวิจัยนี้จึงมีความจำเป็นอภิปรายงานสนับสนุนซึ่งย้อนเวลาไปกว่า 5 ปี

ในด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้านั้น พระพุทธองค์ทรงกำหนดหลักการของพระพุทธศาสนาแตกต่างไปจากศาสนาและลัทธิต่าง ๆ ที่มีอยู่ก่อนแล้วในยุคของพระพุทธเจ้า โดยมีจุดยืนของพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาอเทวนิยม เป็นศาสนาแห่งอนาคต แตกต่างจากศาสนาอื่นอย่างชัดเจนนับได้ว่าเป็นนวัตกรรมใหม่ทางศาสนา สอดคล้องกับดัชนีนิพนธ์ของ (ทรงวิทย์ แก้วศรี, 2550) เรื่องการศึกษาวิเคราะห์ยุทธวิธีในการประกาศศาสนาของพระพุทธเจ้า ซึ่งพบว่า พระพุทธเจ้าทรงหักล้างคำสอนของพราหมณ์ ทรงประกาศคำสอนที่ปฏิเสธอัตตา ทรงสอนเรื่องอนัตตา ทำการปฏิบัติและปฏิรูปคำสอนที่เกี่ยวกับความเชื่อเดิม

กลยุทธ์ด้านพุทธวิธีการสอนที่พระพุทธองค์ทรงใช้หลัก 4 ส ประกอบด้วย สันตัสสนา ชี้แจงให้เห็นชัด สมาทปนา ชวนให้อยากรับไปปฏิบัติ สมุตเตชนา เร้าใจให้อาจหาญ แก่กล้ากล้า สัมปหังสนา ปลอบขโลมใจให้สดชื่นร่าเริง เป็นการศึกษาที่สอดคล้องกับดัชนีนิพนธ์ของ (พระครูญาณเพชรรัตน์ (เทวินทร์ ปิยะทสฺสี), 2557) เรื่องยุทธศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อเยาวชน ที่จัดทำงานวิจัยโดยนำกลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าด้านหลักการ 4 ส มาเป็นยุทธศาสตร์เชิงรุกในการการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

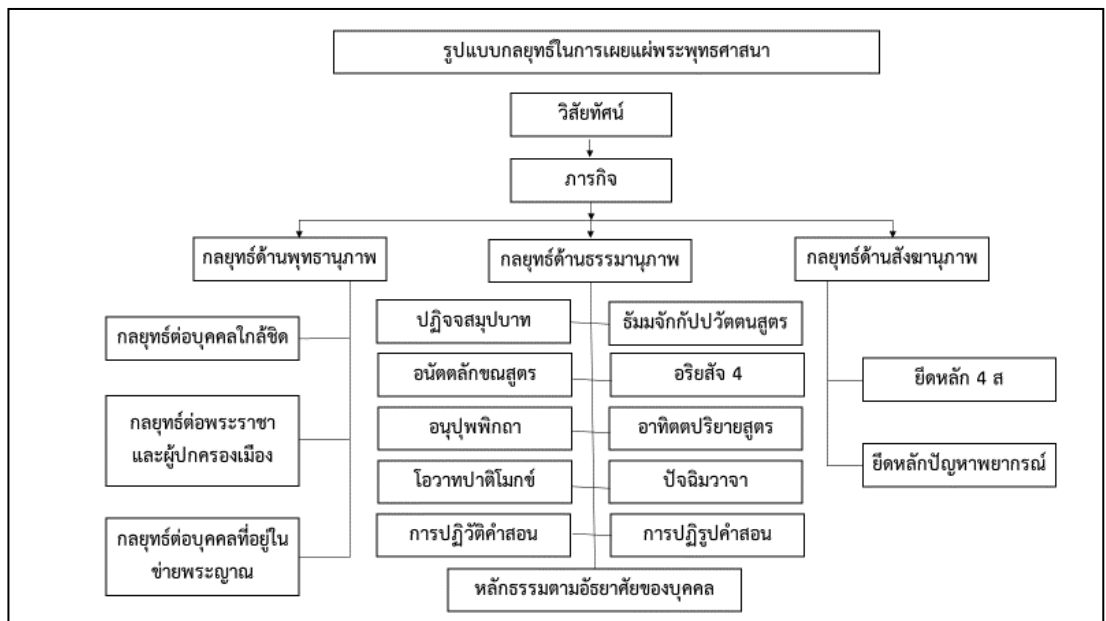
จากการวิเคราะห์ภัยคุกคามอันเกิดจากพระเจ้าปเสนทิโกศล แห่งแคว้นโกศล และภัยคุกคามจากศาสนาพราหมณ์และลัทธิต่าง ๆ ประกอบกับการวิเคราะห์โอกาสจากทางด้านพระเจ้าพิมพิสาร แห่งแคว้นมคธรวมทั้งสังคมที่มีการแบ่งชนชั้นวรรณะ ความเชื่อเรื่องบุญชัญญ ความเชื่อเรื่องอัตตา ความเชื่อเรื่องพระพรหม พระพุทธเจ้าจึงทรงกำหนดกลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ตั้งมั่นในแคว้นมคธ อันเป็นแคว้นใหญ่ที่มีอำนาจทางการเมืองมากก่อนตามแผนระยะสั้น และเมื่อปึกธงธรรมจักรสร้างฐานที่มั่นอย่างมั่นคงในดินแดนชมพูทวีปแล้ว จึงทรงดำเนินการตามแผนระยะกลางเผยแผ่พระพุทธศาสนาจากฐานที่มั่นไปยังแคว้นต่าง ๆ ในชมพูทวีป และเมื่อพระพุทธศาสนาได้เผยแผ่ไปอย่างกว้างขวางทั่วชมพูทวีปแล้ว จึงทรงดำเนินการตามแผนระยะยาว ปรับปรุงองค์กรพระพุทธศาสนาให้เกิดความเข้มแข็งมั่นคงเป็นปึกแผ่น และด้วยพระปรีชาญาณทรงวางแผนระยะไกลเพื่อความมั่นคงและยั่งยืนของพระพุทธศาสนาให้ยาวนานต่อไปหลังจากพระพุทธองค์ปรินิพพานแล้ว ด้วยการกำหนดให้พระธรรมเป็นศาสนาแทนพระพุทธองค์หลังจากปรินิพพาน และทรงวางแนวทางในการพิจารณาปัญหาต่าง ๆ ที่

อาจจะเกิดขึ้นในอนาคตไว้ด้วย สอดคล้องกับดัชนีพันธของ (ทรงวิทย์ แก้วศรี, 2550) เรื่อง การศึกษาวิเคราะห์ยุทธวิธีในการประกาศศาสนาของพระพุทธเจ้า ซึ่งวิเคราะห์ว่า พระพุทธเจ้า ตัดสินพระทัยเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่แคว้นมคธก่อน เพราะเป็นรัฐมหาอำนาจยิ่งใหญ่พอ ๆ กันหรือเหนือกว่าแคว้นโกศล ถ้าหากพระเจ้าปเสนทิโกศลทรงระแวงก็คงไม่กล้าติดตามพระพุทธ องค์ไปแคว้นโกศลเป็นแน่ และเหตุที่เป็นสหายกันยิ่งทำให้พระเจ้าปเสนทิโกศลไม่กล้าหักหาญ หมิ่นน้ำพระทัยพระเจ้าพิมพิสารอย่างแน่นอน จึงวิเคราะห์กลยุทธ์ของพระพุทธเจ้าเป็นแผน ระยะสั้น แผนระยะกลาง แผนระยะยาว และแผนระยะไกลเช่นเดียวกัน

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

องค์ความรู้อันเป็นผลมาจากการวิจัย คือ รูปแบบกลยุทธ์ในการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา จุดเด่นกลยุทธ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และองค์ความรู้ในพระไตรปิฎก ดังนี้

1) ได้รูปแบบกลยุทธ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาดังนี้

โดยมีวิสัยทัศน์ ภารกิจ ปรัชญา และปณิธานดังนี้

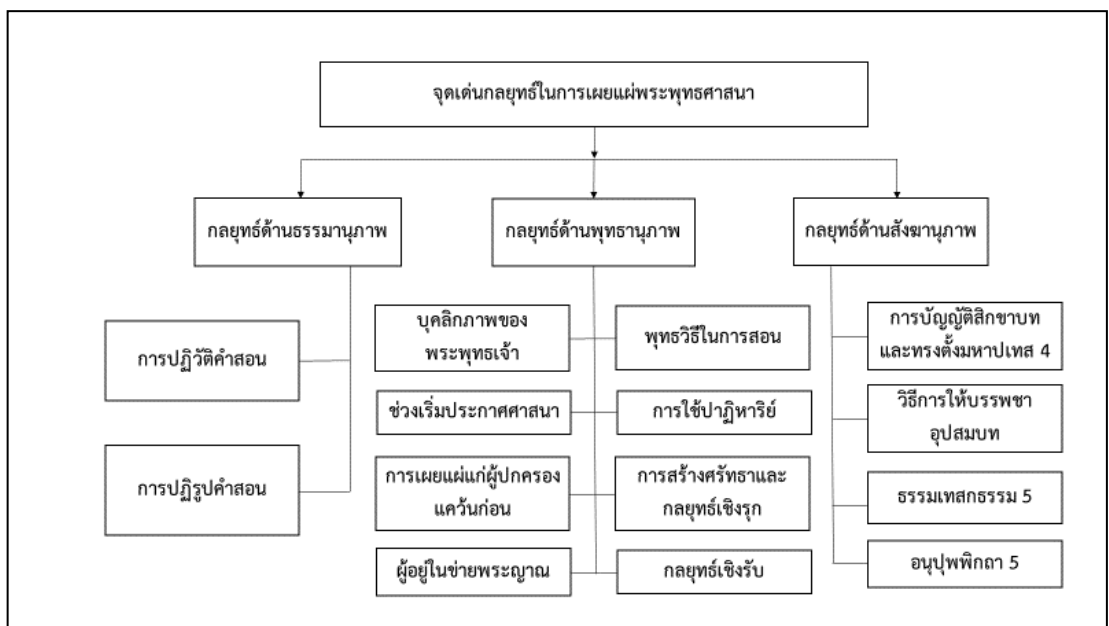
ก. วิสัยทัศน์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ “เป็นพระพุทธศาสนาของโลก เพื่อประโยชน์แก่มวลมนุษยชาติทั่วโลก ด้วยการพัฒนาพุทธบริษัท 4 ให้เป็นพหุสูตร รู้ธรรม ปฏิบัติธรรม เผยแผ่ธรรม และปกป้องพระพุทธศาสนา”

ข. หลักการหรือนโยบายหรือภารกิจ (Mission) ของพระพุทธศาสนา คือ “การเผยแผ่พระพุทธศาสนา นำคนให้พ้นทุกข์ เข้าสู่พระนิพพาน ด้วยหลักการ 3 อุดมการณ์ 4 และวิธีการ 6”

ค. ปรัชญาจากพันธกิจ คือ การชี้ทางบรรเทาทุกข์ ชี้อุสขเกษมศานต์ ชีทางพระนิพพาน อันพ้นโศกวิโยคภัย

ง. ปณิธาน 4 สำหรับบริษัท 4 จากพระวิสัยทัศน์ของพระพุทธเจ้า คือ (1) เนิบแหลม แก่กล้า เป็นพหุสูตร รู้ธรรม (2) ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ (3) เผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างขวาง แพร่หลาย รู้จักกันทั่ว ด้วยการแสดงธรรมให้ผู้อื่นเข้าใจได้ง่าย (4) ปกป้องพระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคง สามารถกล่าวแก่ ตบโถ้การกล่าววิจารณ์จาบจ้วงพระพุทธศาสนาได้

2) ได้จุดเด่นกลยุทธ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาดังนี้

โดยจุดเด่นกลยุทธ์ด้านพุทธานุภาพ (พระศาสนา) ประกอบด้วยกลยุทธ์ด้านบุคลิกภาพของพระพุทธเจ้า กลยุทธ์ด้านพุทธีวิธีในการสอน กลยุทธ์ช่วงเริ่มประกาศศาสนา กลยุทธ์ด้านการใช้ปาฏิหาริย์ กลยุทธ์ด้านการเผยแผ่แก่ผู้นำก่อน กลยุทธ์ด้านการสร้างศรัทธาและกลยุทธ์เชิงรุก กลยุทธ์ด้านการแผ่พระญาณ และกลยุทธ์เชิงรับ จุดเด่นของกลยุทธ์ด้านธรรมานุภาพ (หลักธรรม) ประกอบด้วย การปฎิบัติคำสอน และการปฎิรูปคำสอน จุดเด่นของกลยุทธ์ด้านสังฆานุภาพ (สาวก) อันเป็นกลยุทธ์เพื่อความมั่นคงและยั่งยืนของพระพุทธศาสนา ทั้งนี้พระพุทธองค์ทรงมีพระประสงค์เผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กระจายกว้างไกลออกไป โดยคำนึงถึงการพัฒนามนุษย์และให้ความสำคัญกับเรื่องสิ่งแวดล้อมพร้อมกันไปด้วย จุดเด่นของกลยุทธ์ด้านสังฆานุภาพนี้ประกอบด้วย การบัญญัติสิกขาบทและมหาปเทศ 4 ระบบการให้บรรพชาอุปสมบท ธรรมเทศกธรรม 5 อนุปูปพิภกา 5 และแนวทางที่พระภิกษุจะช่วยรักษาพระพุทธศาสนาให้ตั้งอยู่ได้เป็นระยะเวลาอันยาวนาน

สรุป

การวิเคราะห์กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าในพระไตรปิฎกนั้น ทำให้ได้ทราบถึงภูมิหลังของชมพูทวีปในสมัยพุทธกาล ทั้งด้านการเมืองการปกครอง ด้านสังคมและด้านศาสนา การเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้านพุทธานุภาพที่ยึดตัวบุคคลเป็นตัวตั้ง การเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้านธรรมานุภาพที่ยึดหลักธรรมเป็นตัวตั้ง การเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้านสังฆานุภาพที่เน้นการสร้างพุทธบริษัท 4 ด้วยพุทธีวิธีในการสอน ทราบถึงกลยุทธ์ตามทฤษฎีตะวันตก องค์ประกอบของกลยุทธ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า อันประกอบไปด้วยการกำหนดทิศทาง (Direction Setting) การประเมินองค์กรและสภาพแวดล้อม (Environment Scanning) การกำหนดกลยุทธ์ (Strategy Formulation) การดำเนินกลยุทธ์ (Strategy Implementation) และการประเมินผลและการควบคุม (Evaluation and Control) ได้ค้นพบ กลยุทธ์และวิธีการต่าง ๆ ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า รวมถึงจุดเด่นที่สำคัญใน กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าทั้งด้านพุทธานุภาพ ด้านธรรมานุภาพ และด้านสังฆานุภาพ อันแสดงถึงพระปรีชาสามารถอันยิ่งใหญ่ของพระพุทธเจ้าซึ่งไม่มีผู้ใดเทียบเทียมได้

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากผลการวิจัยครั้งนี้ ได้สัมผัสอย่างมากกับพระวิริยะของพระพุทธเจ้าในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทรงเพียรนำพุทธธรรมมาโปรดมนุษย์ด้วยพุทธวิธีในการสอนที่ไม่มีผู้ใดเสมอเหมือน ทรงบำเพ็ญพุทธกิจประจำวัน 5 ประการตลอดพระชนม์ชีพของพระพุทธองค์ ทรงประกาศและเผยแผ่พระพุทธศาสนา จนพระพุทธศาสนาตั้งขึ้นได้อย่างมั่นคงในชมพูทวีปในท่ามกลางศาสนาและลัทธิอื่นที่มีอยู่ก่อนแล้ว ดังนั้นในเชิงนโยบายนี้ ขอเสนอให้ผู้ที่มีหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ดำเนินการเชิงรุก แม้ว่าขณะนี้จะได้ดำเนินการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างเต็มที่แล้วก็ตาม ควรอย่างยิ่งที่จะต้องเพิ่มวิริยะให้มากขึ้นไปอีก โดยดูจากตัวอย่างพระพุทธรูปวิริยะในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคพุทธกาล

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

งานวิจัยนี้ได้ข้อค้นพบที่สำคัญ คือ รูปแบบกลยุทธ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จุดเด่น กลยุทธ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และองค์ความรู้ในพระไตรปิฎก สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบัน โดยควรให้ความสำคัญกับการวางแผนกลยุทธ์และการบริหารเชิงกลยุทธ์ จากผลการวิจัยครั้งนี้ ยังมีรายละเอียดในกลยุทธ์ที่สมควรค้นหาต่อยอดเพิ่มเติม เพื่อประโยชน์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา สำหรับประเด็นในการวิจัยครั้งต่อไปควรทำวิจัยในประเด็นดังนี้

1. วิเคราะห์กลยุทธ์เชิงรุกในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก
2. วิเคราะห์กลยุทธ์เชิงรับในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก
3. วิเคราะห์กลยุทธ์เชิงเพื่อความมั่นคงและยั่งยืนในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก
4. ขุมทรัพย์จากสมาธิภาวนาและวิปัสสนาภาวนาในพระไตรปิฎก

เอกสารอ้างอิง

ทรงวิทย์ แก้วศรี (2550). *การศึกษาวิเคราะห์ยุทธวิธีในการประกาศศาสนาของ พระพุทธเจ้า*.

ดุชนิพนธ์พุทธศาสตร์ดุชนิพนธ์จิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย:
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ประพันธ์ ศุภสร . *พุทธธรรมเพื่อการรักษาสังฆะตลอดมา. [ออนไลน์]*. แหล่งที่มา:

<http://gjn.mcu.ac.th/wp-content/uploads/2015/01/A1.pdf>, [1 มิถุนายน 2565].

- ปัญญา ใช้บางยาง และคณะ. (2557). *ตามรอยพระพุทธกิจ 45 พระพรรษา การเสด็จบำเพ็ญ พุทธกิจของพระบรมศาสดา*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระพุทธรูปศาสนาธรรมสภา.
- พระกวีวรรณ (ศาสตราจารย์พิเศษจำนงค์ ทองประเสริฐ) ราชบัณฑิต. *แผนการกู้อิสรภาพของ เจ้าชายลิทัตตะ*. ศรีประจันต์ สุพรรณบุรี: วัดบ้านกล้วย, (2546). หนังสือที่ระลึก จัดพิมพ์ขึ้นเพื่อเป็นบรรณาการในวันพระราชทานเพลิงศพ นายวิภาส อินสว่าง อดีต สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร โดยได้รับอนุญาตจากศาสตราจารย์พิเศษ จำนงค์ ทองประเสริฐ.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2553). *กาลานุกรมพระพุทธศาสนาในอารยธรรมโลก*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์ ในเครือบริษัท สำนักพิมพ์เพ็ท แอนด์โฮม จำกัด.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2558). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 30. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์ ในเครือ บริษัท สำนักพิมพ์เพ็ท แอนด์โฮม จำกัด.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2558). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. พิมพ์ครั้งที่ 23. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์ ในเครือ บริษัท สำนักพิมพ์เพ็ท แอนด์โฮม จำกัด.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2556). *พุทธวิธีในการสอน*. พิมพ์ครั้งที่ 18. กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์สวาย จำกัด.
- พัชราพรรณ ขอบธรรม. “การวางแผนกลยุทธ์: เครื่องมือสู่ความสำเร็จขององค์กร”. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่*. ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม 2562): 60.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2560). *อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ศิริวรรณ แก้วจันดา. (2565). *องค์ประกอบของการจัดการเชิงกลยุทธ์*. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.gotoknow.org/posts/453995> [20 กรกฎาคม 2565].
- Bob De Wit. (2020). *Strategy: An International Perspective*. 7th Edition. United Kingdom, Hampshire: Cengage Learning EMEA.

- Gomatesh M. Ravanavar and Dr. Poornimar M. Charantimath. (2012). *Strategic Formulation Using TOWS Matrix – A Case Study*. International Journal of Research and Development. Vol.1 No.1 (July, 2012).
- Melanie Franklin. (2021). *A Practical Framework for Successful Change Planning and Implementation*. 2nd Edition. Croydal United Kingdom: CPI Group Ltd..
- Peter McAteer. (2019). *Sustainability Is A New Advantage: Leadership Change And The Future of Business*. New York, U.S.A.: Anthem Press.
- Terry Dean Schmidt. (2021). *Strategic Project Management Made Simple*. Second Edition. New Jersey: John Wiley & Sons, Inc..

